

VARIA

— KÖZLEMÉNY —

A MAGYAR ÉS LENGYEL EGYHÁZ
TÖRTÉNELMI KAPCSOLATAINAK KEZDETEI*SZUROMI Szabolcs Anzelm, O.Praem.
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

„Fáradtságos úton jutott el Csehország, Magyarország és Lengyelország népe addig, míg a keresztény szokásokat magáévá tette. Erre a legjobb bizonyíték számos fejedelem és püspök vértanúhalála.” fejtette ki József Glemp bíboros (†2013) 1994-ben, a gniezno-i egyháztartomány létrejöttéről írt tanulmányának bevezetőjében.¹ Ismert, hogy a magyarok megtérésében milyen kiemelkedő szerepet játszott a lengyel keresztény hatás, akik már 966-ban felvették a keresztiséget.² Nem sokkal ezután, 973-ban veszi feleségül a magyar fejedelem I. Mieszko (964–992) unokatestvérét Belekneginát (Adelhaid). Majd 985 táján érkezik Szent Adalbert Csehországból Magyarországra, aki a hagyomány szerint Géza fejedelmet és fiát, Vajkát megkereszteli, és mindketten az István nevet kapják.³ Gniezno ekkorra már az egyesített Lengyel Állam központja.⁴ A királyi városban megalapított metropólia suffragáneas egyházmegyéi pedig Wrocław (Breslau), Kołobrzeg (Kolberg) és Krakkó. Szt. Adalbertet az 1000-ban megalapított Gniezno-i Érsekség székesegyházában temetik el, ám a vá-

* Elhangzott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a magyarországi Lengyel Intézet és a Lengyel Köztársaság Nagykövetsége által közösen rendezett Lengyel Kultúra Napján (Budapest, 2015. március 26). A tanulmány a PPKE Nemzetközi Kánonjogtörténeti Kutatóközpontjában (Budapest) és a *Collegio S. Norberto*-ban (Róma) készült, az OTKA K 106300 és a KAP-3.6-14/003 projekt keretében.

¹ J. GLEMP: Gniezno, az első lengyel egyháztartomány. (ford. SZABÓ T.) In: SOMORJAI Á. (szerk.): *Kelet-Közép Európa szentje: Adalbert (Vojtech-Wojciech-Béla)*. [METEM-könyvek 5] Budapest, 1994. 11–18., különösen 11.

² MAKK F.: *Magyar külpolitika (896-1196)*. [Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 2] Szeged, 1993. 25–35.

³ KRISTÓ GY.: *A Kárpát-Medence és a magyarság régmúltja (1301-ig)*. [Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 3] Szeged, 1993. 102–106.

⁴ H. MUSZYŃSKI: *Gniezno és Szentje*. In SOMORJAI i. m. 57–76., különösen 56.

ros 1038-as cseh megszállása idején a szent földi maradványait Prágába viszik. Ezt megelőzően azonban I. (Vitéz) Boleslaw (992–1025) III. Ottónak (983–1002) ajándékozta Szt. Adalbert kézereklyéjét, amely a cseh hódítás után visszakerül a gniezno-i székesegyházba. Az is megjegyzendő, hogy a hagyomány szerint Szt. Imre herceg Szt. Adalbert sírjánál alapította meg a Lysa-Góra kolostort.⁵ A későbbiekben nyilvánvalóan a szoros lengyel–magyar kapcsolatokban kiemelkedőnek kell tekinteni II. Vencel uralkodását, aki rövid időszaka alatt (1305–1306) egyúttal cseh és magyar király is volt; de természetesen Nagy Lajos királyságát (1342-től magyar, 1370-től perszonálúnó Lengyelországgal, †1382), aki a magyar és a lengyel trónt is vezette, valamint lányát, a később a szentek sorába emelt, Hedviget (1384–1398).

1. A kezdeti politikai – dinasztikus – kapcsolatok egyházi vetülete

Látható, hogy a lengyel és a magyar egyházi intézményrendszer kiépülése – kezdve a kereszténység elterjedésétől, az egyházmegyéek kiépülésén át, a kortárs és egyúttal számos esetben regionális egyházi kérdések kezelésének megoldása területén – párhuzamosan folyt, melyre nemcsak a nemzetközi egyházi jogalkotás és az aktuális politikai gyakorolt jelentős befolyást, hanem a dinasztikus – családi kapcsolatok is.⁶⁷ Ezt figyelemre méltó módon húzza alá a „Névtelen Gall: A lengyel fejedelmek cselekedetei” című 1113 és 1116 között keletkezett forrás, amely III. Boleslaw (1102–1138) lengyel fejedelem élete leírásának van szentelve, és számos magyar vonatkozást tartalmaz.⁸ Az irat kiemeli II. Boleslaw (1058–1076-ig fejedelem, majd 1076–1079-ig király) szerepét a lengyel földön született Árpád-házi Szt. László király trónra kerülésében;⁹ II. Boleslaw eltávolítását Lengyelországból és megérkezését Magyarországra.¹⁰ Beszámol Kálmán király és III. Boleslaw 1106-ban történt találkozójáról és kibéküléséről,¹¹ továbbá V. Henrik, 1108-ban – akkor még német királyként végzett – magyarországi hadjárataról és a cseh haderőnek a magyarok védelmében III. Boleslaw által történt lefoglalásáról.¹² Azt is megtudjuk, hogy Szt. Egyed mellett III. Boleslaw különleges tisztelettel övezte Szt. István királyt, akinek még székesfehérvári sírját is felkereste.¹³ A forrás kiemeli azt az alázatos életmódot is, amelyet III. Boleslaw Magyarországon,

⁵ ORBÁN I.: Lengyel–magyar kapcsolatok. In: KRISTÓ Gy. (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon*. Budapest, 1994. 404.

⁶ Vö. pl. J. M. BAK – U. BORKOWSKA – G. CONSTABLE – G. KLANICZAY (ed.): *Gesta Principum Polonorum – The Deeds of the Princes of the Poles*. I–III. Budapest–New York, 2003.; ORBÁN i. m. 404.

⁷ MAKK F. – THOROCZKAY G.: *Írott források az 1050–1116 közötti Magyarország történelméről*. (Szege-di Középkortörténeti Könyvtár 22) Szeged, 2006.

⁸ MAKK–THOROCZKAY i. m. 252–264.

⁹ Uo. 253.

¹⁰ Uo. 254–256.

¹¹ Uo. 258–259.

¹² Uo. 261.

¹³ Uo. 263.

a különböző egyházi helyek és személyek felkeresésekor tanúsított.¹⁴

2. Zsinati határozatok

Jakub Sawicki adta ki 1945 és 1963 között tizenegy kötetben a lengyel zsinatok kritikai szövegét (*Concilia Poloniae*)¹⁵, amely sorozat első kötete az 1509 előtti zsinatok anyagát dolgozza fel, beleértve az egyes zsinatok forrásait is. Ilyen szempontból a kiadás hasonló Závodszy Levente klasszikus művéhez, amely a Szt. István, Szt. László és Kálmán király uralkodása alatti zsinatok szövegét úgy adta közre 1904-ben, hogy azt megelőzően részletesen elemezte az egyes magyar zsinati kánonokkal párhuzamba állítható korábbi vagy kortárs külföldi kánonjogi forrásokat.¹⁶ Ezzel rokon metodológiát látunk az általunk 1999-től közzétett elemzésekben,¹⁷ valamint Makk Ferenc Thoroczky Gáborral 2006-ban megjelentetett alapvető munkájában.¹⁸

A lengyel zsinatok sorában elsőként találjuk a *Gnesnae in Polonia Concilium*-ot, vagyis a Gniezno-i Érsekség megalapításának évében, I. Boleslaw megkoronázásával összekapcsolt Gniezno-i Zsinatot, 1000-ben. A zsinat, amelynek mind az érsekség létrehozása, mind az uralkodó beiktatása is lényeges részét képezi, III. Ottó császár jelenlétében zajlik, melynek során elhelyezik a székesegyház oltárába a 997-ben vértanúhalált szenvedett Szt. Adalbert ereklyéit. A zsinaton a feljegyzések tanúsága szerint, jelen van a magdeburgi érsek.¹⁹ Megjegyzendő, hogy Poznan felett, amely térítő püspökségként jött létre 968-ban, így közvetlenül a Szentszék alá tartozott, mégis az alapításból fakadóan a Magdeburgi Érsekség joghatóságot gyakorolt.

Szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy az elmúlt két évtizedben a zsinati kánonok forráskutatásainak homlokterébe kerültek azok a kánonjoggyűjtemények, amelyek esetleges használata befolyásolhatta az egyes partikuláris zsinatokon meghozott rendelkezések szövegét. Ezek között a közép-európai térségben hagyományosan a *Collectio Dionysio-Hadriana*-t (774), *Decretales Pseudo-Isidorianae*-t (847–852), és a *Decretum Burchardi Wormatiensis*-t (1008–1022) szokás megemlíteni.²⁰ Ezek

¹⁴ Uo. 263–264.

¹⁵ J. SAWICKI: *Concilia Poloniae*. (Études critiques et sources) I–XI. Kraków–Warszawa–Wrocław–Lublin, 1945–1963.

¹⁶ ZÁVODSZKY L.: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai (függelék: a törvények szövege)*. Budapest, 1904. (repr. Pápa, 2002).

¹⁷ SZUROMI SZ. A.: Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században. *Magyar Könyvszemle*, 115. (1999) 377–409.; SZUROMI SZ. A.: Esztergomi zsinatok és kánongyűjtemények a XII. századi Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare*, II., 2006/1. 191–201.; SZ. A. SZUROMI: Les sources et l'effet des deux premiers Synodes d'Esztergom (1100–1112). *Rivista internazionale di diritto comune*, 21., (2010) 93–104.; SZUROMI SZ. A.: A 11–13. századi magyar zsinatok a nemzetközi zsinati jogalkotás tükrében. In: MÁTHÉ G. – RÉVÉSZ T. M. (szerk.): *Állam-, Egyház-, Jogtörténeti Magyarázatok. Ünnepi tanulmányok Rácz Lajos tiszteletére 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2013. 118–129.

¹⁸ MAKK–THOROCZKY I. M.

¹⁹ *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*. I–XXXI. Ed. I. D. MANSI. Florentinae–Venetiis, 1757–1798., új kiadás folytatással: L. PETIT – J. M. MARTIN (eds.), I–LX. Paris–Leipzig–Arnheim, 1899–1927. (továbbiakban: MANSI) XIX. 269–270.

²⁰ Használatukhoz részletesen vö. SZ. A. SZUROMI: *Pre-Gratian Medieval Canonical Collections* –

a gyűjtemények, közülük is elsődlegesen a *Decretum Burchardi Wormatiensis*, hasonló egyházi viszonyokat teremtenek a magyar, lengyel és cseh térségben, valamint alapvetően éreztetik hatásukat az egyes elfogadott zsinati határozatok szövegén, mindaddig, míg fel nem váltja helyüket a *Decretum Gratiani*, az egyetemi oktatás eredményeként. Legutóbb azonban a lengyelországi egyházi forráskutatásban – köszönhetően elsősorban Przeysław Nowaknak – jelentős hangsúlyt kapott Chartres-i Szt. Ivo kánongyűjteményének *Tripartita* szövegsaládjá, mint lehetségesen használt forrás.²¹ Ezt két kézirat alapozza meg, amelyek közül az egyiket a Gniezno-i Érseki Levéltár és Könyvtár őrzi (Ms 25), és a 12. században készült Dél-Németország területén, de lehet, hogy Jakab gniezno-i érseknek készült 1124 és 1148 körül.²² A kéziratban nagyon sok széljegyzetet és a *Decretum Gratiani*-ra vonatkozó keresztutalást találunk. A második – és a kettő közül még fontosabb – a Krakói Székesegyházi Káptalani Könyvtár Ms 84-es kézirata, amely az eddigi elemzések alapján, a jelenleg ismert legrégebbi *Tripartita* szövegünk, a 12. század elejéről.²³ Megjegyzendő azonban, hogy Chartres-i Szt. Ivo szövegsaládjainak magyarországi használata kizárható, különös tekintettel a *Decretum Gratiani* szövegére jelentős hatást gyakorló *Tripartita*-ra. A *Decretum Burchardi Wormatiensis* folyamatosan és szövegkritikailag bizonyítottan való közép-európai – így lengyelországi – használata és a terület partikuláris zsinataira, ill. a jogalkotársra és jogalkalmazásra gyakorolt közvetlen hatása, amely kiegészül az egyetemi grádussal a Krakói Egyetem 1364-ben történt megalapítása előtt külföldről hazatérő jogtudó értelmiség által elsajátított *Decretum Gratiani* ismeretével, jelenlegi ismereteink szerint nem valószínűsítik Chartres-i Ivo gyűjteményének közvetlen befolyását.

Végigtekintve a későbbi lengyel zsinatokon, feltétlenül utalnunk kell lenczig-i, a krakkói és a wroclaw-i (breslau-i) zsinatokra. Ezekben belül szeretnénk kiemelni az 1180. évi, az 1197. évi, az 1226. évi és az 1246. évi Lenczig-i Zsinatot; valamint az 1189-es Krakói, ill. az 1248-as Wroclaw-i Zsinatot. Az 1180-as Lenczig-i Zsinaton maga Péter, gniezno-i érsek elnökölt, de jelen volt a krakkói, a wroclaw-i, a leslau-i, a poznan-i, a plock-i és a lebus-i püspök. A zsinat számos rendelkezést hozott a klerikusokra vonatkozóan, beleértve a végrendekezésre vonatkozó előírásokat is.²⁴ Az 1248-as Wroclaw-i Zsinat különleges hangsúlyt fektetett a hívek vallásosságának az előmozdítására, amikor a pápai legátus jelenlétében előírta a vásár- és ünnepnapokra

Texts, Manuscripts, Concepts. (Aus Recht und Religion 18) Berlin, 2014. 45–47.

²¹ P. NOWAK: The manuscripts of the Collectio Tripartita in Poland. In: B. C. BRUCE – K. G. CUSHING (ed.): *Bishops, texts and use of canon law around 1100: Studies in honor of Martin Brett.* Aldershot, 2008. 91–109.; P. NOWAK: Das Papsttum und Orstmitteleuropa (Böhmen – Mähren, Polen, Ungarn) vom ausgehenden 10. bis zum Beginn des 13. Studien zur Homogenisierung der lateinischen Kirche im Hochmittelalter. In: J. JOHRENDT – H. MÜLLER (Hrsg.): *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.* NF 19 (Studien zu Papstgeschichte und Papsturkunden 4) Berlin–New York, 2012. 331–369.

²² M. BRETT (ed.): *Tripartita.* http://ivo-of-chartres.github.io/tripartita/trip_a_pref.pdf (2014. június 3.) 4–5.

²³ Uo. 5–6.

²⁴ CH.-J. HEFELE – H. LECLERCQ : *Histoire des conciles.* V. Paris, 1913. 1113–1114.

az evangélium meghallgatását, a Miatyánk és a Hiszekegy elimádkozását. A zsinat azért is jelentős, mivel a résztvevők között ott találjuk a gniezno-i érseket, a krakkói, a poznańi, és a plock-i püspököket.²⁵

Egyedi kategóriaként kell említenünk a szinodális könyveket (*liber synodalis*), vagyis azokat a kéziratokat, amelyekben egymás után kerültek bemásolásra a zsinati szövegek, a kötetet használó papság által kiegészítve az újabb zsinati határozatokkal.²⁶ Ilyenek az esztergomi szinodális könyvek, amelyekre gyakorolt lengyel eredetű befolyásokra Erdő Péter irányította rá a kánonjogi forrástörténeti kutatások figyelmét.²⁷ Az 1382-es esztergomi szinodális könyv²⁸ fő forrásai között 1997-ben egyértelműen a Krakkói Egyházmegye 1320-ban elfogadott zsinati könyvét²⁹ jelölte meg.³⁰ Ezt alátámasztja a két zsinati könyv nagyon nagyarányú szövegtani azonossága, amely természetesen az egyes témák tekintetében különböző módon oszlik meg. Erdő Péter nem pusztán a krakkói forrással hasonlította össze az esztergomi anyagot, hanem Petrus de Sampsona által 1252-ben a Nîmes-i Egyházmegye számára összeállított zsinati könyvvel, amely úgy tűnik, mind a krakkói, mind az esztergomi feyelmi állományra komoly hatással volt, ahogy egész Európa szerte.³¹ A krakkói és az esztergomi szinodális könyv közötti eltérések a különböző plébániai lelképásztori helyzetből valamint néhány helyi adottságból következnek.³²

3. Egyetemjárás

Párizs, Bologna, Pádua, Róma, Siena, Firenze, Ferrara, valamint Bécs és Prága egyetemien kívül, a magyar egyetemjárás meghatározó helyének számított Krakkó. Hasonló egyetemjárást tapasztalunk a lengyelek körében 1364 előtt. Kőrmendy Kinga több évtizedes kutatásaiból tudjuk, hogy az esztergomi székeskáptalannak 1183 és 1543 között 177 tagja rendelkezett valamilyen szintű (baccalaureatus licenciatu, doctoratus) egyetemi tudományos fokozattal meghatározott tudományos területeken.³³ Ebből 27

²⁵ HEFELE–LECLERCQ i. m. 1707–1709.

²⁶ ERDŐ P.: *Egyházjog a középkori Magyarországon*. Budapest, 2001. 25.

²⁷ ERDŐ P.: Az esztergomi szinodális könyv (1382) lengyel forrásai. *Magyar Könyvszemle*, 113. (1997) 1–15.; ERDŐ P.: Polnische Quellen des großen Synodalbuchs von Esztergom (1382). *Zeitschrift der Savigny-Stiftung Kanonistische Abteilung*, 83. (1997) 377–391.; ERDŐ (2001) i. m. 41–74.

²⁸ Kiadása: I. BATHYANY (ed.): *Leges ecclesiae regni Hungariae et provinciarum adiacentium*. III. Alba Carolinae–Claudiopoli, 1827. 260–278.

²⁹ Kiadása: U. HEYZMANN (ed.): *Statuta synodalia Episcoporum Cracoviensium XIV et XV saeculi e codicibus manu scriptis typis mandata, additis Statutis Vielunii et Calissi a. 1420 conditis*. Kraków, 1875. 3–31.

³⁰ ERDŐ (2001) i. m. 43.

³¹ ERDŐ (2001) i. m. 42., 44–45.

³² ERDŐ (2001) i. m. 48–49.

³³ Összegzése, táblázatokkal, adattárral, részletes forrás és irodalom megjelöléssel KÖRMENDY K.: *Studentes extra regnum. Egyetemjárás és könyvhasználat az Esztergomi Székeskáptalban 1183–1543*. (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/9) Budapest, 2007.

tanult a Krakkóban. Ez a szám az esztergomi kanonokok közép-európai egyetemeken végzett tanulmányai tekintetében kiugróan magas, ha összehasonlítjuk ugyanennek az időszaknak a Prágai Egyetemre vonatkozó adataival, ahol mindössze öt esztergomi kanonokot találunk. Láthatóan a legintenzívebb kapcsolat Béccsel (62 kanonok), Bolognával (30 kanonok) és Páduával (24 kanonok) állt fenn; azaz a krakkói egyetemjárás a bolognaival vetélkedett.³⁴ A Körmeny Kinga által a kanonokok tanulmányairól közölt részletes adattárból egyértelmű, hogy mindazon studensek, akiknek azonosítható a Krakkóban szerzett végzettsége a bölcsészet, vagyis az „artes” területén került kiállításra, baccalaureatus-i, vagy magister-i fokozattal.³⁵

4. Egyházi bíróságok

Ahogy Jakub Sawicki munkája nélkülözhetetlen a lengyel zsinatok tanulmányozásához és a régióval való kapcsolatuk megértéséhez, ugyanezt mondhatjuk el az egyházi bíróságok működése területén a Boleslav Ulanowski által 1894-től szerkesztett monumentális forrásgyűjtemény-sorozat, az *Acta capitolorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta* kötetéről.³⁶ Magyar szempontból különösen a II. és a III/1. kötetről.³⁷ Meg kell jegyeznünk, hogy az egyes bíróságok működése mind a statikus, mind a dinamikus egyházi eljárásjog alapelvei tekintetében teljes mértékben követi a lengyel és a magyar egyházi bíráskodásban a mértékadó egyetemes kánonjogi szerzők műveit, akár Tancredus munkája (*Ordo iudiciarium*, 1214–1216),³⁸ Gulielmus Durantis klasszikus művét (*Speculum Iudiciale*, 1271),³⁹ vagy a Ioannes Andree neve alatt fennmaradt eljárási summát (*Summa de processu iudicii*, 1346/1347).⁴⁰

A lengyel egyházi bíróságok sajátos működésének a magyar bírósági eljárással történő összehasonlítása az „ordo iudiciarius”-ok, a formuláskönyvek, és a „protocollum”-ok, valamint egyéb oklevelek alapján, elsődlegesen Erdő Péter kutatásainak köszönhető.⁴¹ A szerző tanulmányozta mind a legrégebbi konzisztoriális

³⁴ Vö. KÖRMENDY i. m. 226–227. (3–6. ábra).

³⁵ Vö. KÖRMENDY i. m. 202., 204–215.

³⁶ B. ULANOWSKI (ed.): *Acta capitolorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*. (Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia) I–III. Cracoviae, 1894–1908.

³⁷ B. ULANOWSKI (ed.): *Acta capitolorum* i. m. II.: *Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium Gnesnensis et Posnanensis (1403-1530)*; III/1.: *Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium Plocensis, Wladislaviensis et Gnesnensis (1422-1533)*, Cracoviae, 1902., 1908.

³⁸ F. BERGMANN (ed.): *Pillii, Tancredi, Gratiae libri de iudiciorum ordine*. Göttingen, 1842. (repr. Aalen, 1965.); J. M. VIEJO-XIMÉNEZ: Tancredo. In: J. OTADUY–A. VIANA–J. SEDANO (dir.): *Diccionario General de Derecho Canónico*. Pamplona, 2012. VII. 535–537.

³⁹ *Speculum Iudiciale. Illustratum et repurgatum a Giovanni Andrea et Baldo degli Ubaldi*. Basel, 1574. (repr. Aalen, 1975.); vö. J. M. VIEJO-XIMÉNEZ: Guillermo Durando. In: OTADUY–VIANA–SEDANO i. m. IV. 278–281.

⁴⁰ W. AGATHON (ed.): *Summula de processu iudicii / Giovanni d'Andrea*. Basiliae, 1840.; vö. P. ERDŐ: *Storia della scienza del diritto canonico. Una introduzione*. Roma, 1999. 102.; J. OTADUY: Juan de Andrés. In: OTADUY–VIANA–SEDANO i. m. IV. 869–873., különösen 872.

⁴¹ Vö. ERDŐ (2001) i. m. 89–124.; vö. P. ERDŐ: *Kirchenrecht im mittelalterlichen Ungarn. Gesammelte Studien*. (Aus Religion und Recht 3) Berlin, 2005. 85–104.

könyveket (Gniezno, Poznan, Krakkó), de a későbbi levéltári állományt is (Lubaczów, Lublin, Olsztyn, Przemyśl, Włocławek, Wrocław). Magyarországon ilyen szempontból a Magyar Országos Levéltár és az Esztergomi Prímási levéltár jelentős.⁴² Ismerünk olyan formulagyűjteményt, amely pápai legátus által végzett bírói tevékenységre utal és minden bizonnyal 1419 és 1423 közötti magyarországi működést tükröz, ám a gyűjtemény összeállítása már Krakkóban készült.⁴³ Erdő Péter véleménye szerint – figyelemmel a fennmaradt forrásokra – a formuláskönyvek Magyarországon jelentősebb szerepet játszottak, mint Lengyelországban.⁴⁴ Itt nem szabad megfeledkeznünk arról a 14. század közepi formuláskönyvről, amelyet Uzsai János kanonok, Bolognában tanult kánonjogász⁴⁵ állított össze.⁴⁶

5. Konklúzió

A fenti összegzés négy területre igyekezett felfűzni a lengyel és a magyar egyház kapcsolatát. Ez a négy téma azonban szorosan összefügg és kölcsönhatásban van egymással. A két nép hasonló időben bekövetkezett megtérése; a közös politikai és egyházi környezet, valamint uralkodók; egymás zsinatainak a látogatása és a döntések kölcsönös beillesztése a saját zsinati jogalkotásba, majd a szinodális könyvek tartalmába, meghatározva ezzel az egyház mindennapi életét; az egyetemi tanulmányok azonos helyszínei, majd 1364 után a magyarok krakkói egyetemjárása; végül pedig az egyházi jogszolgáltatásban alkalmazott azonos – a nemzetközi kortárs viszonyokkal összhangban lévő – eljárásrendek és formulák használata együttesen mutatja, hogy a két nép közösen haladt a középkorban a kereszténység intézményes formáinak keretei között, ugyanannak a célnak a teljesítése érdekében.

⁴² ERDŐ (2001) i. m. 91.

⁴³ ERDŐ (2001) i. m. 95–96.

⁴⁴ ERDŐ (2001) i. m. 98.

⁴⁵ KÖRMENDY i. m. 175.

⁴⁶ ERDŐ (2001) i. m. 93.